

U N I V E R Z I T A P A L A C K É H O V O L O M O U C I

P E D A G O G I C K Á F A K U L T A

K A T E D R A S P O L E Č E N S K Ý C H V Ě D

Michaela Dostálová

**Politický proces s chotěbořskými studenty v kontextu
politických represí v 50. letech v Československu**

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Jméno vyučujícího: PhDr. Pavel Kopeček

OLOMOUC 2011

Prohlašuji, že jsem tuto práci vypracovala samostatně na základě uvedených pramenů a literatury.

V Olomouci dne 4. dubna 2011

.....

Poděkování

Děkuji vedoucímu této bakalářské práce PhDr. Pavlu Kopečkovi za odborné vedení a vstřícné poskytování praktických rad. Dále bych chtěla poděkovat již zemřelé Aleně Dvořákové za ochotu, poskytnutí informací a množství obrazového materiálu ke vzniku této práce. A v neposlední řadě patří dík mé rodině za morální podporu.

Obsah

Úvod	5
1. Komunismus v Československu	7
1.1. Parlamentní volby 1946	8
1.2. Hospodářská krize roku 1947	9
1.3. Nástup komunismu v ČSR	10
2. Politické procesy	12
2.1. Politické orgány	14
2.2. Realizace případů	17
2.3. Politické procesy s tiskovinami	18
2.4. Důsledky politických procesů	19
2.5. Rehabilitace	20
3. Politický proces se studenty v Chotěboři	22
3.1. Město Chotěboř	22
3.2. Gymnázium v Chotěboři	22
3.3. Příčina procesu	25
3.4. Zatčení	26
3.5. Reakce v tisku	32
3.6. Život po procesu	33
3.7. Rehabilitace	36
4. Pedagogické využití	37
Závěr	39
Seznam pramenů, literatury a internetových zdrojů	41
Přílohy	43

Úvod

Únorem roku 1948 se na dlouhých padesát let změnilo politické vedení a s ním samozřejmě i celé prostředí československého státu. Nastupující komunistický režim ovládl veškerou sféru politiky, ale svými příkazy zasahoval i do soukromých životů občanů. Vedle obecně známých zinscenovaných procesů, probíhaly i procesy na nižší úrovni, které sehrály velkou roli v samotných osudech lidí, stejně jako u procesů mediálně známých.

Má práce se konkrétně zaměřuje na jeden z mála známých politických procesů 50. let, který se odehrál v roce 1949 se studenty reálného gymnázia v Chotěboři. Čtrnáct studentů bylo odsouzeno za rozšiřování letáků s kritickým obsahem, které v počtu několika set rozšiřovali v mnoha obcích tehdejších okresů Hlinsko a Chotěboř. Komunistický režim obsah letáků hodnotil jako protistátní. Byly vyneseny tresty, které ovlivnily další průběh života odsouzených studentů.

Toto téma jsem si zvolila, jelikož mě zajímá historie sama o sobě a zejména historie týkající se města, ve kterém žiji. Tento příběh mě zaujal především osobním kontaktem a neznalostí a netečností ostatních spoluobčanů k lidem, na nichž se komunistický režim podepsal.

Cílem mé práce je vytvořit materiál, jehož obsahem bude alespoň ve zkratce přiblížena historie politických procesů v Československu se zaměřením na konkrétní příběh mediálně neznámých studentů. Tento materiál by mohl sloužit jako informativní dokument pro občany města Chotěboř, především pak studenty tamějšího gymnázia, popřípadě jako památka na studenty, kteří bojovali za svou pravdu.

K vypracování této práce jsem využila literaturu zabývající se problematikou politických procesů v Československu, které je v současné době dostatek. Vyzdvihnout bych chtěla především publikaci Kaplan, Karel. *Nekrvavá revoluce*. Mladá Fronta, Praha 1993, která obsahuje bilanci politických represí v ČSR.

Pro doplnění dobového kontextu jsem použila archivní materiál uložený v Archivu bezpečnostních složek a dobovou literaturu.

Vedle použité literatury jsem měla možnost nahlédnout na proces i z jiného úhlu. Výchozím pramenem mi byla výpověď, kterou mi poskytla manželka jednoho z již zemřelých účastníků, která díky své pečlivosti vlastnila i množství písemných a fotografických materiálů, jež pomohly ke vzniku této práce. Již na gymnáziu jsem měla možnost zúčastnit se projektu Komunistické Československo pod záštitou společnosti Člověk v tísni. V rámci tohoto projektu se realizovala soutěž, která spočívala ve vytvoření panelů pro putovní výstavu na téma Oběti komunistického režimu. Jedním z panelů, který vyhrál a mohl tak reprezentovat chotěbořské gymnázium, byl panel věnovaný Josefu Dvořákovi, jeho provinění proti komunistickému režimu a zejména pak jeho životní příběh. Ani tato soutěž se nepostarala o dostatečné zviditelnění, proto bych touto prací, chtěla přispět k rozšíření povědomí o těch, kteří svým činem a celým životem hájili pravdu, dobré jméno demokracie na úkor své identity, majetku a soukromí. Tato skutečnost by měla být neustále připomínána nejen nám samotným, ale i dalším pokolením, aby se lži a bezpráví neopakovaly.

1. Komunismus v Československu

Československý únor 1948 se stal v moderní evropské historii mezníkem, který byl komunisty a jejich příznivci označován jako Vítězný únor. V politickém povědomí a zejména myšlení Evropy znamená únor 1948 pojem, jenž vyjadřuje jednu z forem nastolení komunistického monopolu moci. Pro středoevropský stát, ve kterém se tento převrat odehrál, a pro jeho občany – pro Čechy, Slováky, příslušníky maďarské, německé, polské a ukrajinské národnostní menšiny, byl únor 1948 hlubokým a tragickým předělem státního a národního vývoje v zemi.¹ V československé společnosti poté fungovaly takové organizace a řízení politického, hospodářského, kulturního i občanského života, které odporovaly jejím dávným a pevně zakotveným tradicím a zájmům, jejím potřebám a vůli.

V návalu radosti z konce války si jen málokdo uvědomoval, že zápas o demokracii, který čeká obnovenou republiku, se bude odehrávat pod kontrolou Sovětského svazu, a její ruce budou svázány jmenováním nové vlády. Zvláštností komunistického převratu v Československu, ve srovnání s obdobnými procesy v jiných státech východní Evropy, byla skutečnost, že komunisté realizovali svoje záměry se souhlasem a za podpory velké části obyvatelstva. Dalším významným specifikem byla výrazná orientace zahraniční politiky na Sovětský svaz.²

Kořeny komunistického převratu sahají hlouběji než do roku 1948. Komunisté měli vše promyšleno a připraveno dlouhodobě dopředu, už během druhé světové války se připravovali na převzetí moci v zemi. Využili zmatků prvních dnů svobody k ustanovení takzvaných revolučních národních výborů, které se ujaly řízení života v zemi. Jejich úzká spolupráce s nově nastoupeným stalinistickým Sovětským svazem narušovala činnost ostatních demokratických stran ve vládě, od roku 1945 sdružených v tzv. Národní frontě. Komunisté měli v rukou

¹ Kaplan, Karel. Nekrvavá revoluce. Nakladatelství Mladá fronta, Praha 1993. s. 9.

² <http://www.totalita.cz/1948/1948.php> [cit. 2011-1-16]

nejdůležitější ministerstva – ministerstvo vnitra, informací, práce, zemědělství i obrany. Výsledkem později bylo nastolení komunistické moci v celé zemi.

Pro dosažení svých cílů komunisté používali nejrůznější prostředky. Komunistická strana Československa měla k dispozici poměrně rozsáhlou síť důvěrníků a informátorů, často tajných členů KSČ, kteří působili v ostatních stranách Národní fronty na nejrůznějších členských postech.

Velmi významnou roli v procesu nastolení komunistické diktatury hrála mocenská složka země Sbor národní bezpečnosti (policie). Komunističtí pracovníci SNB vstupovali na politickou scénu jako samostatná a nekontrolovatelná mocenskopolitická síla, která působila v pozadí a skrytě jako nátlak na vedení Komunistické strany Československa ve směru urychlení definitivního převzetí moci ve státě.

1.1. Parlamentní volby 1946

Rok po skončení války se 26. května 1946 konaly v Československu první a jediné demokratické volby na základě rovného, tajného a přímého volebního práva za účasti více politických stran. Představitelé nekomunistických stran očekávali volební neúspěch komunistů, předpokladem bylo uklidnění poválečné revoluční vlny a porážka levicových stran ve volbách v Maďarsku a Rakousku.³ Českoslovenští komunisté se oproti jiným evropským státům neopírali o revoluční vlnu, ale o program sociálně ekonomických požadavků, přitažlivých pro velkou část obyvatel. Národní fronta se usnesla dne 16. ledna a 23. března 1946 na slušně vedeném volebním boji. Jednou z podmínek ve volební kampani bylo vynechání autority prezidenta Edvarda Beneše ve svůj prospěch, kritika zahraniční politické orientace státu nebo politika Sovětského svazu. V politickém boji se střetli především národní socialisté a komunisté.⁴

³ Kaplan, K. C. d. s. 57

⁴ Tamtéž .s. 59.

Program národních socialistů nebyl působivý, omezil se na obecná hesla – ochranu demokracie, nacionalismus nebo útoky na komunisty. Komunisté se oproti tomu zaměřili na konkrétní požadavky. Prosadit novou ústavu, plán hospodářské obnovy a zavedení živnostenské a zemědělské daně. Zcela nový nezvyklý tah ve volební kampani, byl návrh na bezplatnou práci ve prospěch republiky na úpravách obcí a pomoci rolníkům.⁵ Sympatie se sociálním programem KSČ projevily vedle nízkopříjmových skupin obyvatel i tradiční střední vrstvy a část inteligence. Po vítězství ve volbách ze dne 26. května 1946⁶ přešla Komunistická strana Československa na novou taktiku. Komunisté opustili dosavadní směřování společně se sociální demokracií a spoléhali především na vlastní síly.

Předseda Komunistické strany Československa Klement Gottwald se stal 2. července 1946 předsedou vlády a vláda společně s parlamentem poté jednomyslně schválila vládní program vypracovaný komunisty, obsahující jejich předvolební požadavky. Následně vzrostla agresivita komunistů. Hlučné průvody a manifestace provázené skandováním hesel: „Smrt americkým imperialistům!“, „Se Sovětským svazem na věčné časy!“, „Sovětský svaz náš vzor!“ byly na denním pořádku. Lidé si náhle uvědomili, že politická pluralita zaručená ústavou přestala existovat.⁷

1.2. Hospodářská krize roku 1947

V polovině roku 1947 se Československo potýkalo s hospodářskou krizí. Jednou z podstatných příčin byl pokles zemědělské výroby. O vývozní artikl přestal být zájem, v důsledku vysoké konkurence. Další příčinou krize byla dlouhodobě působící poválečná pozemková reforma, související s vystěhováním německých rolníků, které nahradili noví hospodáři ovšem bez zkušeností z řízení hospodářství. Na překonání

⁵ Kaplan.K.C.d. s. 60.

⁶ Ve volbách získala Komunistická strana Československa 40,17 % hlasů v Čechách, na Slovensku 30,47 %.

⁷ Havlíčková, Helena. Dědictví. Nakladatelství Poznání, Olomouc. s. 38.

hospodářských potíží se vyhranily na dva směry. Nekomunistické strany vyzývaly k jednotnému postupu Národní fronty a zajištění sociálního klidu, oproti tomu komunisté preferovali společný postup. Ve skutečnosti připravovali plán na využití hospodářské krize a nespokojenosti velké části obyvatel pro posílení vlastních pozic. Politický záměr se komunistům z velké části zdařil.

U sociální demokracie došlo k vnitrostranické krizi a strana se rozdělila na dva proudy. Jeden z proudů se zastával spolupráce s komunisty a druhý proud se přiklonil k nezávislému postupu sociální demokracie. Tak dosáhli komunisté prohloubení diferenciací v sociální demokracii, straně, stojící jim nejbližší.⁸

1.3. Nástup komunismu v ČSR

Komunisté upevňovali svou organizaci, posilovali schopnost rychlé mobilizace k prosazení stranické politiky. Předpokládali několik variant postupu k moci a nejpříznivější spočívala ve vnitřní přeměně, rozkladu, rozbití a ovládnutí nekomunistických stran. V červenci 1947 se dotvořil Sbor národní bezpečnosti, skládající se ze složek pořádkové, kriminální, státně bezpečnostní a zpravodajské, kde komunisté obsadili významné pozice. Tento krok vedl k centralizaci a posílení pozice ministerstva vnitra obsazeného komunisty.⁹ Především složky Státní bezpečnosti a v armádě vzniklé útvary Obranného zpravodajství zaměřily svoji činnost na sledování, odhalování a trestání odpůrců KSČ. V listopadu 1947 mělo již komunistické vedení rozpracovaný svůj postup k moci.

Začátek roku 1948 byl ve znamení stále se zvětšujícího tlaku KSČ na politické protivníky i veřejnost. V průběhu únorové vládní krize, kdy se nekomunistické strany chystaly podat demisi pro nesplnění usnesení vlády o Bezpečnosti ze dne 13. února, komunisté definitivně opustili parlamentní demokracii, obsadili klíčové funkce v krajských orgánech ministerstva vnitra, které vedl komunistický funkcionář Václav Nosek.

⁸Kaplan, K., C.d. s. 82.

⁹Tamtéž. s.120.

V továrnách byly zřizovány a vyzbrojovány jednotky Lidových milicí, které se staly nezákonně ozbrojenou složkou jedné strany, Komunistické strany Československa. Po marných protestech nakonec dvanáct demokratických ministrů reagovalo tím, že podalo demisi a odešlo ze svých funkcí. Klement Gottwald naléhal na prezidenta Edvarda Beneše, aby demisi přijal a on mohl uvolněná ministerská křesla obsadit svými kandidáty. Nemocný a vyčerpaný prezident nakonec souhlasil a 25. února 1948 demisi přijal a doplnil vládu o navržené komunisty.¹⁰

Parlamentní volby se konaly 30. května 1948, kdy voličům byla předložena jednotná kandidátka, na které měli komunisté zajištěno 70 % všech mandátů. Volby probíhaly pod silným tlakem a za použití opatření, odporujících demokratickému principu volby. Silný nátlak a úpravu volebních výsledků ve prospěch komunistické strany přiznalo i samo vedení. Po volbách odstoupil prezident Edvard Beneš a poslanci do nové funkce zvolili Klementa Gottwalda. Vznikla nová vláda v čele s Antonínem Zápotockým. Po zvolení nového prezidenta vstoupila v platnost i nová ústava vyhlášující lidově demokratickou republiku. Tato ústava byla odmítnuta, když prezidentský post zastával Edvard Beneš. Tím se dokončil přesun moci a aparátu do rukou komunistické strany.¹¹

Vítězství komunistické strany vycházelo z několika faktorů, mezi které patřila roztržičnost tehdejších demokratických politických stran, faktická neexistence opozice, poválečného radikalismu a „mnichovského zklamání“ a nerozhodnost nemocného prezidenta Edvarda Beneše.

¹⁰ Kaplan, K, C.d. s. 47.

¹¹Tamtéž. s. 190-191.

2. Politické procesy

Zakladatelské období komunistického režimu začalo státním převratem v únoru 1948. Během velmi krátké doby načrtla nová vládní strana hlavní představy v novém režimu. Šlo o tak zásadní a rozsáhlé přeměny všech oblastí společenského dění, že se nevyhnuly ani zásahům do života všech občanů. Nevynechaly žádnou sociální vrstvu, žádnou instituci ani zájmovou organizaci.¹²

Komunistický režim neodpovídal původním tradicím a současnému stavu československé společnosti. I rychlost a způsob jeho nastolení vyvolávaly rozdílné reakce. Značná část lidí přijímala režim v naději a víře, že se splní jejich životní přání a zájmy. Nemálo z nich se aktivně podílelo na jeho výstavbě. Většina obyvatel se vnitřně s režimem sice nesmířila, avšak snažila se najít své místo v nových poměrech, učila se v nich žít. Bylo však mnoho těch, kteří se uvědoměle nebo živelně bránili přijímat vnucované novoty a někteří proti režimu veřejně vystupovali. Existovaly i skupiny lidí, pokoušející se proti režimu aktivně bojovat.¹³

Ve čtyřicetileté historii komunistického režimu zaujímal období od roku 1948 do druhé poloviny padesátých let jen asi pětinu doby své existence, ale poznamenalo jej až do konce. Patří k nejtragičtějším úsekům historie Československa po druhé světové válce. Toto období se v poválečné historii Československa vyznačuje největším rozsahem a nejvyšším stupněm nezákonností.¹⁴

Komunistická strana upevňovala svou moc a zejména totalitní nadvládu nad společností. Uplatňovala širokou škálu perzekucí a velký rozsah forem nezákonností a nezákonných politických procesů.

Předpokladem pro vznik politických procesů byla podle komunistického režimu masová nezákonnost společně s represí proti

¹² Kaplan, Karel. Paleček, Pavel. Komunistický režim a politické procesy v Československu. Barrister & Principal, Brno 2008. s. 18.

¹³ Tamtéž. s. 19.

¹⁴ Kaplan, Karel. StB o sobě, výpověď vyšetřovatele Bohumila Doubka, Praha 2002, s.15.

skutečným nebo domnělým odpůrcům, likvidace přirozené dělby a kontrola moci. Jedním z důvodů, proč docházelo k tak rozsáhlým perzekucím a politickým procesům v zakladatelském období komunistického režimu, byla hluboká a všestranná společenská přeměna. Z určité formy demokracie se rychle přešlo na diktaturu se všemi důsledky. Zaniklo soukromé podnikání a hospodářství změnilo své výsledné výrobky, neodpovídalo potřebám a možnostem země a ekonomika byla z velké části podřízena zájmu sovětského bloku. Každá taková společenská změna se ovšem setkává s odporem jednotlivců nebo i celých skupin občanů. Změna zasáhla i do soukromí občanů a co v demokratickém režimu mohlo fungovat jako přirozená věc, v komunistickém režimu se například setkání přátel často považovalo za protistátní a bylo bráno jako trestná činnost.¹⁵

Mezi prvními perzekuovanými byli představitelé nekomunistických předúnorových stran, funkcionáři různých organizací a útvarů. Společně s nimi byly tvrdě pronásledovány církve a vojáci, kteří sloužili v druhé světové válce v zahraničí. Nejednalo se pouze o vojáky bojující na západě, ale i o ty, kteří se účastnili bojů na východě. Postižena byla značná část partyzánů a veteránů ze Španělska.¹⁶ V případě vojáků nešlo pouze o jejich ideologické smýšlení. Smyslem jejich likvidace byla jejich ochota vzít v krizovém momentě do ruky zbraň a ohrozit tak nový režim. Později mezi perzekuované patřili slovenští politici, funkcionáři židovského původu a bývalí trockisté.¹⁷ Dále existovaly jednotlivé osoby, které byly sledovány sovětskými orgány a u kterých sovětské politikové vyjadřovali pochybnosti o jejich spolehlivosti.¹⁸ Velkou skupinu tvořily procesy hospodářské, v nichž zaujímal důležité místo hon na velké rolníky. Každá skupina se vyznačovala vlastním politickým

¹⁵ Kaplan, K.C.d. s.195.

¹⁶ Interbrigadisté – příslušníci mezinárodních brigád v občanské válce ve Španělsku v letech 1936-1939, kteří se podíleli na hnutí odporu proti nacismu.

¹⁷ Hnutí vzniklé jako protiváha stalinismu.

¹⁸ Pelikán, Jiří. Potlačená zpráva, Zpráva komise ÚV KSČ o politických procesech a rehabilitacích v Československu 1949-1968. Vídeň, 1970. s. 27

pojetím, přesto měla obvinění ve většině procesů stejný nebo obdobný politický cíl, představit oběti jako úhlavní nepřátele režimu, kteří usilují o vytržení Československa ze sovětského bloku a jeho návratu ke kapitalismu. Za tímto účelem se spojovali se zahraniční mocí a exilovými politiky a používali všech prostředků boje včetně války, teroru a vražd. Politická koncepce hospodářských procesů byla jednodušší, obvinění se snažili brzdit sabotážemi socialistickou výstavbu a tím útočili proti společenskému zřízení.¹⁹

2.1. Politické orgány

Pro výrobu politických procesů tvořily instituce komunistické strany, její vedoucí orgány (politický sekretariát Ústředního výboru KSČ, Komise stranické kontroly), aparát a různé komise první článek celého mechanismu. Nejpodstatnější pozici měla mocenská skupina, tvořená členy úzkého vedení KSČ. Zasahovala do přípravy monstrprocesů a dalších případů, u kterých prokuratura navrhovala trest smrti, schvalovala jejich konání, politickou koncepci žaloby i rozsudky a dostávala podrobné informace o průběhu soudního přelíčení. Mocenskou skupinu v letech 1948 – 1954 tvořili členové politického sekretariátu a organizačního sekretariátu ÚV KSČ, od roku 1954 rozhodoval politický sekretariát ve většině případů na základě ústních zpráv ministrů národní bezpečnosti nebo informací přímo od Klementa Gottwalda. V krajích a okresech zaujímal roli v přípravě politických procesů předsednictva krajských a okresních výborů KSČ. Zabývala se většími případy, u kterých se předpokládal politický účinek širšího dosahu. Schvalovala politickou koncepci a rozsudky, pečovala o organizaci soudu, dodání publika a o propagandistické využití.²⁰

V letech 1949 – 1951 se do většiny politických procesů zapojily bezpečnostní komise komunistické strany. Působily v ústředí, v krajích i okresech. Jejimi členy na centrální úrovni byli ministři spravedlnosti,

¹⁹ Pelikán, Jiří.C.d. s. 28.

²⁰ Kaplan, K. Paleček, P. C. d. s. 167v – 168.

národní bezpečnosti, velitel Státní bezpečnosti, náměstek ministra obrany, vedoucí bezpečnostního oddělení a evidenčního odboru ÚV KSČ a komise podléhající generálnímu tajemníkovi ÚV KSČ. Krajská komise přezdívaná „bezpečnostní pětka“ se skládala z krajského politického tajemníka KSČ, bezpečnostního referenta krajského národního výboru, krajského velitele Státní a Veřejné bezpečnosti a krajského bezpečnostního tajemníka KSČ. V okresech působila „bezpečnostní trojka“ složená z okresního politického tajemníka, velitele Státní bezpečnosti a bezpečnostního referenta okresního národního výboru.²¹

Každá komise projednávala procesy, které spadaly do její kompetentnosti. Bezpečnostní komise ÚV KSČ se zabývala procesy celostátního významu, procesy s předpokládanými tresty smrti a procesy s možností propagandy. Krajské komise sledovaly procesy celokrajného významu a důležité okresní případy. Mezi případy, o kterých rozhodovaly okresní bezpečnostní komise, převažovalo rolnické zaměření. Bezpečnostní komise KSČ na všech stupních vždy obdržely návrh politické koncepce od vyšetřovatelů nebo prokurátora, seznam obžalovaných a jejich trestných činů s doporučenými tresty, dále organizaci soudního přelíčení, místo konání, délku jeho trvání, jména soudců, prokurátora, obhájce, někdy i svědků a výběr diváků se způsobem propagace. Kromě bezpečnostních komisí vznikaly i příležitostné komise s konkrétním úkolem. Bezpečnostní komise KSČ zanikly v roce 1951.²²

Procesy během zakladatelského období komunistického režimu tvořily hlavní náplň činnosti Státní bezpečnosti. Od roku 1948 fungovala jako samostatná síla, která ve svých utajovaných nezákonných pracovních metodách stála na stejné úrovni jako komunistické vedení. Státní bezpečnost shromažďovala takzvané závadové poznatky k procesům na všech stupních. Jejich činnost vedla k všeobecné nedůvěře a podezírání občanů z nepřátelství k režimu i vůči členům komunistického vedení.

²¹ Pelikán, Jiří.C.d. s. 78.

²² Kaplan K.C.d. s. 170 – 171.

Výsadní postavení ve Státní bezpečnosti zastávali sovětští poradci, jejichž rady a názory byly od začátku chápány jako příkazy. V pozadí řídili všechny velké politické procesy. S jejich příchodem došlo k dosud nezvyklému rozsahu přípravy politických procesů. Místo odhalování skutečných trestných činů na základě prověřených důkazů nastoupilo hledání nepřátel zejména v komunistické straně. Důkazem byly politické názory vyjádřené nejen v činech, ale i projevech, záměrech i neuskutečněných a také vlastní doznání k vymyšleným akcím proti režimu.²³ Z nich bezpečnostní složky konstruovaly různé výpovědi zatčených, různé skupiny a protistátní činy. Přiznání a výpověď zatčeného se staly hlavním důkazem a impulsem k dalšímu šetření a odsouzení. Nejrůznějšími způsoby se snažili získat falešné přiznání. Sovětští poradci působili především na politické myšlení Státní bezpečnosti, podporovali jejich sebevědomí, výjimečnost poslání a pozici ve společnosti a komunistické straně. V počínání Státní bezpečnosti neexistoval případ, kdy by se její příslušníci vědomě nebo nevědomě nedopouštěli nezákonností a trestných činů.²⁴

Bezpečnostní složky praktikovaly nelidské metody, vypracované na systému fyzického a psychického násilí, například uplatnění tvrdého psychického nátlaku, dlouhodobé a nepřetržité výslechy, systém otázkových protokolů a metodu jejich vypracování. K obvinění a zatčení mnohdy stačilo sebekritické přiznání chyby, nejasnosti v životopise, jindy pomluva či nařčení druhé osoby nebo umělá konstrukce či provokace. Mimořádný zájem vyvolávali lidé, u kterých byl jen stín podezření z trockismu, nacionalismu, občané židovského původu a lidé, kteří strávili část života na Západě.

Zatčený člověk byl pokládán za vinného a záleželo na vyšetřovateli, kdy vznikne případ a dojde k odsouzení. Cílem bylo zlomit vyšetřovaného a dosáhnout přiznání, ať už se něčeho dopustil nebo ne. K dosažení výsledku byly přípustné jakékoliv metody psychického

²³ Pelikán, Jiří.C.d. s. 81 – 82.

²⁴ Kaplan, K.C.d. s. 174.

a fyzického nátlaku, násilí a zvěle. Nejčastější metodou bylo použití dlouhodobého výslechu na směny při minimálním oddechu vyšetřovaného v kombinaci s bitím, trýznění hlady a žízní, zavírání do temné místnosti, vyvolání strachu o osud rodinných příslušníků, rafinované konfrontace s jinými osobami, nasazování agentů-spoluvězňů, odposlechy cel a další.²⁵

2.2. Realizace případů

Příkazy k zatčení vydával některý z vedoucích Státní bezpečnosti nebo náměstek ministra a u zvláště významných osob sám ministr. Zatýkání poté prováděl speciální útvar nebo ustanovená skupina. Mnohdy docházelo k rozporům mezi prokurátory, kteří schvalovali návrhy na uvalení vazby a velitelem bezpečnosti, který udával pouze ústní souhlas k zatčení a písemný rozkaz podepisoval s velkým časovým odstupem. Svévolné počínání útvarů se projevovalo i u případů, kdy došlo k zatčení bez pokladu. Zpráva ministerstva vnitra z ledna 1963 o porušení zákonů při vyšetřování v letech 1949 – 1954 dosvědčuje, že většina osob byla zatýkána bez náležitých podkladů, někdy jen na základě nedostatečně odůvodněného podezření z trestné činnosti nebo pouhého předpokladu, že bude sama vědět o trestné činnosti a bude vypovídat o sobě i jiných osobách.²⁶

Vyšetřování probíhalo podle výslechových plánů. Ten obsahoval otázky a zároveň odpovědi, které musel vyšetřovatel na svém obviněném vynutit a odpovědi zanesené do protokolu podepsat. Doznání obžalovaného mělo klíčový význam v přípravě politického procesu. Bylo považováno za hlavní důkaz trestné činnosti. Vyšetřovací systém pomocí násilí zakotvil v pracovních metodách tak hluboko, že byl využíván v každodenní praxi vyšetřování. Vedle psychického a fyzického násilí se využila v několika případech injekce scopalominu, drogy, která měla

²⁵ Pelikán, J. C.d. s. 36.

²⁶ Kaplan, K. Paleček. P. C.d. 183 – 184.

Pelikán, J. C.d. s. 53.

vyšetřovaného uvést do stavu, kdy mluvil „pravdu“, pravdu, která odpovídala požadavkům vyšetřovatele. Každý útvar měl ve vyšetřovacím systému přidělenou svou roli a vzájemně se doplňovaly.

Po skončení vyšetřování Státní bezpečnost připravila obžalované k soudnímu přelíčení. Trestní oznámení se změnilo v obžalovací spis a u velkých procesů byl vypracován doslovný scénář. Obžalovaní byli do vynesení rozsudku ve věznicích Státní bezpečnosti, která zodpovídala za plynulý a ukázněný průběh v mnohdy zinscenovaných soudních přelíčeních. Součástí byl také výběr a příprava svědků, tak aby svědčili podle předem naučených textů. Výroba politických procesů v letech 1948-1955 vytvořila ze Státní bezpečnosti mocnou instituci.

2.3. Politické procesy s tiskovinami

Jednorázovou a krátce trvající akcí mocenských orgánů se staly politické procesy s rozšiřovateli letáků a tiskovin. Tyto procesy propukly v létě a na podzim 1948 v době první krize komunistické moci v Československu. Letáky vyjadřovaly nespokojenost obyvatel a důsledek aktivního vystoupení odpůrců režimu na sokolském sletu a při Benešově pohřbu. Přesný počet odsouzených není znám, ale na podzim roku 1948 se počet odsouzených přiblížil k číslu dvě stě. Procesy s tiskovinami měly za úkol postavit hráz mezi projevy nespokojenosti s režimem a upevnit informační monopol komunistů. Výroba a rozšiřování letáků se soudily podle zákona na ochranu republiky, většinou jako rozvratnictví, úklady proti republice v některých případech i jako příprava povstání. Byly vynášeny tresty několikaletého vězení, nejvíce ve výši od šesti do deseti let, ojediněle dvacet let, doživotí, nebo dokonce trest smrti. Většina procesů s tiskovinami proběhla v okresních městech. Dvě třetiny autorů se nacházelo ve věku od osmnácti do dvaceti let. Policejní záměr byl postihnout mládež tam, kde docházelo ke kritice a odporu proti režimu.

Mezi odsouzenými v procesech s tiskovinami převažovali studenti a úředníci.²⁷

2.4. Důsledky politických procesů

Politické procesy zasáhly celou společnost a dlouhodobě poznamenaly hospodářství, politiku, kulturu, právo, vztahy mezi občany i mezinárodní postavení země. Tyto projevy nelidskosti oslabily celou zemi uvnitř i zvenčí a negativně ovlivnily mezilidské vztahy a celkový morální stav společnosti. Politické procesy přispěly k upevnění centralistického způsobu řízení hospodářství. Znásobily obavy samostatně se rozhodovat a tak rostla pravomoc centrálního řízení. V politické oblasti zasáhly velice silně a způsobovaly deformace politického systému. Znásobily pravomoc a autoritu úzké skupiny vedoucích stranických a státních funkcionářů a vytvořily tak atmosféru strachu. Mechanismus výroby politických procesů byl výrazným obrazem manipulace vedoucí politické skupiny s celou společností. Porušování zákonů dosáhlo masových rozměrů a ústava ztratila společenskou prestiž. Politické procesy vytvořily početnou skupinu postižených lidí. Šlo nejen o neprávem odsouzené, nebo jinak neprávem potrestané, ale i jejich známé a příbuzné. Předpokladem dalšího vývoje bylo odstranit zdroje procesů a odčinit křivdy, jež způsobily a vrátit neprávem postižené do společnosti.²⁸

Počet obětí politických procesů v letech 1948 až 1954 byl vysoký, ale dosud neexistuje přesný počet procesů a počtu odsouzených. Za pojem politický proces se považují všechny procesy projednané u Státního soudu, ale je nutno rozlišovat přečiny trestné podle československých zákonů a trestné činy kvalifikované jako vlastizrada. Charakter politického procesu vychází ze stíhání podle zákona č. 231 / 1948 a první hlavy zvláštní části trestního zákona č. 86 / 1950 bez ohledu na

²⁷ Kaplan K., C. d. s. 253 – 254.

²⁸ Pelikán, J. C.d. s. 85

Kaplan, K. Paleček, P. C. d. s. 211.

to, zda probíhal před Státním soudem nebo – po jeho zrušení – před soudy vojenskými a obecnými. Státní soud během svého trvání²⁹ odsoudil 27 tisíc osob. Podle údajů Nejvyššího soudu v Praze činil počet obětí politických procesů po únoru 1948 přes 83 tisíc včetně odsouzených za verbální delikty politického charakteru.³⁰

Tento počet nezahrnoval rozsudky za hospodářské delikty, které měly politický podtext. Organizace obětí politických procesů, která v roce 1968 shromažďovala postižené, měla v záznamu přes 100 tisíc osob, z nichž 40 tisíc bylo odsouzeno k trestům delším než 10 let. K datu 1. 1. 1949 bylo za protistátní činy vězněno 6 136 občanů a v roce 1950 bylo 11 026 vězňů odsouzených za protistátní činy. V letech 1951 až do poloviny 1953 bylo zatčeno 15 210 občanů. V průběhu roku 1953 bylo odsouzeno 44 982 a v následujícím roce 34 554 osob. K trestu smrti bylo od října 1948 do ledna 1953 odsouzeno 232 osob, z toho bylo 178 poprav vykonáno.³¹

Politické procesy v Československu se setkaly s nepříznivým mezinárodním ohlasem. Odpor a protesty pokrokové veřejnosti měly za důsledek prohloubení izolace Československa ve světě, zejména pak v oblasti kultury a vědy.

2.5. Rehabilitace

Rehabilitace politických procesů byla politickým zápasem mezi odpůrci a snahou těch, kteří usilovali o nápravu pro postižené. Komunistické vedení v letech 1955 až 1962 zásadně odmítalo úplnou a obecnou rehabilitaci a ustupovalo pouze v nejnutnějších případech.

V následujících letech, v době pražského jara v roce 1968, se postižení formovali jako politická síla. V roce 1968 došlo k rehabilitaci mediálně známých procesů, jako byl proces s generálem Heliodorem Píkou, církevní procesy a zrušen rozsudek v procesu s Miladou

²⁹ Státní soud fungoval od listopadu 1948 do 1.1. 1953.

³⁰ Kaplan. K. C.d. s. 245.

³¹ Tamtéž. s. 243-246.

Horákovou a mnoho dalších. Ale po sovětské okupaci a hlavně nástupu Gustava Husáka do funkce prezidenta se projednávání zastavila ihned poté, co na prvním zasedání odmítlo vedení zprávu ÚV KSČ pro dokončení rehabilitace. Revizí politických procesů vznikla otázka viny i za oficiálně přiznané nezákonnosti. Členové vládnoucí skupiny svalili odpovědnost na Státní bezpečnost, která se vymkla kontrole stranických institucí.

Konečná bilance ke dni 2. října 1957 byla žalostná. Bylo podáno 6 678 žádostí k prozkoumání rozsudků a prokurátor podal pouze 211 návrhů. Všechny komise, stranické i mimostranické projednaly 6 978 případů a jen ve 263 případech navrhly nové soudní řízení. Soudy nakonec prohlásily 50 soudních rozsudků za zcela neodůvodněné a u 213 osob uznaly vynesené tresty za neúměrně vysoké. U ostatních případů tj. u 6 715 osob, potvrdily správnost obvinění a rozsudek.³²

Obecně lze tuto revizi shrnout jako druhou vlnu nezákonných rozsudků. V červenci 1970 nabyla účinnosti novela k zákonu o soudní rehabilitaci č. 70/1970 Sb. Podle této novely všechny podněty ke stížnosti, které nebyly vyřešeny, byly pojaty jako nové porušení zákona. Měřítka se zpřísnila a mnoho nezákonných rozsudků bylo potvrzeno i po prokázání porušení zákona. Některé dřívější rehabilitace byly buď zcela, nebo zčásti zrušeny. Většina postižených po zkušenostech z druhé poloviny roku 1969 o rehabilitaci nežádala. Ta zůstala nedokončená a tisíce obětí nezákonností se spravedlnosti nedožily.³³

³² Kaplan, K. C.d. s. 366-385.

³³ Tamtéž. s. 366-385.

Pelikán, J. C.d. s. 149.

3. Politický proces se studenty v Chotěboři

3.1. Město Chotěboř

Město Chotěboř leží v západní oblasti Českomoravské vrchoviny v nadmořské výšce 515 m. Přesný rok vzniku Chotěboře nelze určit. První osada stála v blízkosti Libické cesty pravděpodobně už ve 12. století, dokladem jsou tomu dochované fragmenty zdiva pozdně románského kostelíka. Podle lidové tradice byla Chotěboř pojmenována po Chotěbořském dvorci, postaveném pravděpodobně před polovinou 13. století. Existují domněnky, že šlo o tvrz Chotěbora ze Vchynic. První písemná zmínka o Chotěboři pochází z roku 1265, kdy Smil z Lichteburka, majitel zdejšího panství, věnoval kapli sv. Jakuba Většího v Chotěboři cisterciáckému klášteru ve Žďáru nad Sázavou. Roku 1331 bylo uděleno městské právo a Chotěboř tak povýšila oficiálně na město. Současná Chotěboř má necelých 10 000 obyvatel. V Chotěboři sídlí městský úřad, který je úřadem tzv. III. stupně spravujícím 31 obcí.³⁴

3.2. Gymnázium v Chotěboři

Dne 21. ledna 1903 navrhlo městské zastupitelstvo v Chotěboři kroky ke zřízení státní reálky. Po pěti letech snažení návrh vídeňská vláda zamítla. Městské zastupitelstvo se od úmyslu založit ve městě střední školu nenechalo odradit. Dne 4. března 1910 se usneslo poskytnout škole dostatek financí na první dva roky její existence, pod podmínkou převzetí školy do správy státu po uplynutí doby financování městem. Chotěbořští občané se obraceli na podporu žádosti do Prahy a Vídně. V tomto směru byl nejaktivnější stavitel František Kruml a z poslanců říšské rady univerzitní profesor František Drtina.

Desetileté úsilí o zřízení střední školy v Chotěboři skončilo úspěšně až 28. května 1913, kdy zástupci města podporováni třemi českými poslanci říšské rady dosáhli u ministerského předsedy hraběte Sturghka

³⁴ Pavlíček Stanislav. Chotěboř. Nakladatelství Elmar. Havlíčkův Brod 2001.s.14.

a ministra kultury a vyučování Hussarka závěrečného slibu ke zřízení komunálního reálného gymnázia typu A v Chotěboři s tím, že výuka v něm bude zahájena po počátku školního roku 1913 / 1914. Představitelé vlády slíbili zároveň škole státní podporu v prvních dvou letech a převzetí školy do státní správy ve školním roce 1915 / 1916.

První místnosti školy se nacházely v domě čp. 538. Městské zastupitelstvo zvolilo 10. září 1913 ředitelem školy dosavadního profesora reálky v Jičíně Františka Šveca. Ve dnech 16. a 17. září 1913 se konaly první přijímací zkoušky do prvních ročníků. Přijato bylo 44 žáků a 9 privatistek. Až do konce první světové války nebyly dívky řádnými žákyněmi reálného gymnázia, ve škole pouze hospitovaly a skládaly semestrální zkoušky. První školní rok na chotěbořském reálném gymnáziu byl zahájen dne 19. září 1913 v prozatimní budově. Nedostatek místností vedl městské zastupitelstvo k podání návrhu na výstavbu nových prostor.

Podle plánu a rozpočtu architekta Milana Babušky z Jaroměře, profesora Státní řemeslnické školy, byla v roce 1914 zahájena výstavba budovy a na konci následujícího roku dostavěna. Původním záměrem zastupitelů města v roce 1911 byla výstavba budovy pro „Okresní výchovavací ústav pro děti tělesně a duševně postižené“. Tuto myšlenku inicioval okresní inspektor Josef Zeman. Uprostřed války usilovalo městské zastupitelstvo o to, aby se odstoupilo od nedostavěné budovy pro postižené děti. Po složitých jednáních představitelů města s okresním zastupitelstvím v Chotěboři, zemskou komisí pro péči o mládež a zemskou školní radou v Praze a na základě odborného posudku stavebního rady Ferdinanda Havlíčka, který navrhl i potřebné adaptační změny, uznala zemská školní rada v srpnu 1918 budovu vhodnou pro reálné gymnázium.³⁵ V srpnu téhož roku se městská rada usnesla převzít tuto budovu do vlastnictví obce. Dokončením výstavby byl pověřen stavitel František Kruml. Pro školní rok 1917 / 1918 byly

³⁵ Anderle Josef, Dostál Josef. Chotěboř. Havlíčkův Brod, 2001.s.44.

najaty další místnosti v domě čp. 614, které vlastnil sám stavitel. S dostavbou se začalo na jaře 1919 a již v prosinci mohla škola přesídlit z dosavadních provizorních prostorů ve dvou soukromých domech do své vlastní budovy v Jiráskově ulici. Dne 7. ledna 1920 v ní bylo zahájeno vyučování. V roce 1921 ukončilo studium maturitní zkouškou prvních 21 žáků.³⁶ Tehdy vznikl nápad pořídit historický prapor.³⁷ Tradice, kdy každý maturitní ročník připne svou stužku na prapor, zůstala neporušena dodnes. Od roku 1997 využívá gymnázium i budovu v Tyršově ulici napojenou na hlavní budovu a roku 2010 byla vystavěna sportovní hala, společně s novými prostory pro laboratoře.

Za celou dobu existence školy se ve funkci ředitele, zatímního správce nebo učitele pověřeného správou školy vystřídalo kolem dvaceti kantorů. Také profesorský sbor se obměňoval a na škole působilo mnoho vzácných a zajímavých osobností.³⁸ V prvním poschodí nejstarší budovy se nachází pamětní kamenná deska věnovaná abiturienty gymnázia spolužákům, kteří se stali oběťmi nacistické okupace. Odhalena byla v roce 1963 u příležitosti 50. výročí založení školy.³⁹ V současné době má gymnázium dvanáct tříd čtyřletého a osmiletého studia, které navštěvuje okolo 350 studentů. Osmiletému gymnáziu předcházelo šestileté, které skončilo školním rokem 1996 / 1997. Významné je partnerství gymnázia s francouzským Lycée Marcelin Berthelot v Châtellerault, v rámci kterého se každoročně konají výměnné pobyty studentů. Studenti tradičně oslavují Den studentstva připadající na 17. listopad. K této příležitosti třídy septima a třetí ročník pořádají divadelní představení ve vlastní režii a zapojují se do dalších kulturních akcí města Chotěboř.

³⁶ Pamětní knihy města Chotěboře.

³⁷ Návrh praporu vypracoval student Josef Dvořák.

³⁸ Bárta František, Hájek Jakub, Linhart Milan. a kol. Královské město Chotěboř. Havlíčkův Brod, 2006.

³⁹ Anderle Josef, Dostál Josef. Chotěboř. Havlíčkův Brod, 2001.s.44

3.3. Příčina procesu

Mnoho středních a vysokých škol ztrácelo své posluchače, kteří se postavili na odpor tehdejšímu politickému systému, byli zatýkáni a podle přísného zákona na ochranu republiky také souzeni. Došlo k tomu i v listopadu 1948 na Reálném gymnáziu v Chotěboři. Státní bezpečností z Kutné Hory a Kolína bylo zatčeno třináct studentů společně s jejich kamarádem, který na škole nestudoval. V polovině roku 1948 byl totiž zaznamenán výskyt letáků, jejichž kopie byly pro výstrahu odeslány sekretariátu Komunistické strany Československa v Chotěboři, předsedovi Obvodnímu národnímu výboru v Chotěboři, Velitelství stanice Státní národní bezpečnosti Chotěboř a Krucemburk, Místnímu národnímu výboru Oudoleň a několika závodním radám podniků v okolí Chotěboře. V lavici reálného gymnázia ve třídě septima, ve které seděl gymnazista Josef Dvořák a Milan Hájek, bylo nalezeno osm kusů letáků „s obsahem zaměřeného proti lidově demokratickému řádu“. Letáky, které našli dva mladší žáci reálného gymnázia, byly psány rukou, obyčejným písmem a byly rozmnoženy na cyklostylovém papíře.⁴⁰ V kraji bylo sebráno a odevzdáno civilním obyvatelstvem stanicím Sboru národní bezpečnosti a příslušným místům zhruba 500 kusů letáků různých druhů. Poté bylo provedeno šetření na gymnáziu, byl sledován zasedací pořádek, pohyb žáků v lavicích či informace o schopnostech Josefa Dvořáka v oboru kreslení.

Počátkem tohoto procesu byla smrt Edvarda Beneše ze dne 3. září 1948. Jeho pohřeb se konal dne 8. září 1948 a právě tohoto aktu se chtěli účastnit i chotěbořští studenti a uctít tak památku bývalého prezidenta. Skupinka studentů se domluvila a objednala si autobus. Ovšem nově nastolený komunistický režim si nepřál jakoukoli větší účast na pohřbu. Jelikož se do Prahy chystaly desetitisíce občanů ze všech krajů, komunistické ústředí si uvědomilo, že se pohřeb může

⁴⁰ ABS, f.305 Ústředna StB po roce 1945, č.j.8062/48-IV.c. Josef Dvořák a spol. trestné činy podle z.n.o.r. v Chotěboři, s. 24-38.

změnit ve velkou politickou manifestaci, proto zakázalo zájezdy autobusů, zrušilo mimořádné vlaky do Prahy a vyhlásilo pohotovost Státní bezpečnosti a Lidových milic.⁴¹ A tak se i chotěbořští studenti autobusu nedočkali. To se ovšem studentům třídy septima nelíbilo, a tak byl sestaven Josefem Dvořákem protestní leták. Společně s ostatními studenty protestní leták rozmnožil a rozšířil po celém městě a okolí.

3.4. Zatčení

Celá tato skupina čtrnácti studentů byla 9. listopadu 1948 zatčena a tři a půl měsíce strávili studenti ve vazbě. Vězení se společně s okresním soudem nacházelo v jedné budově v Chotěboři, a tak byli studenti ihned po zatčení, které proběhlo přímo na chotěbořském gymnáziu, přesunuti o pár set metrů dále. Přelíčení se konalo ve velkém sále tehdejšího chotěbořského soudu za povinné účasti učitelů a zbylá místa v sále zaplnila pozvaná veřejnost.

Mezi tyto odsouzené studenty patřili:

Václav Blecha, nar. 25. 11. 1932, bytem Hlinsko v č. 45

Jiří Boháč, nar. 8. 1. 1932, bytem Maleč 48

†Josef Dvořák, nar. 19. 2. 1931, bytem Sobiňov 59

†Zdeněk Fousek, nar. 17. 8. 1931, bytem Chotěboř 178

†Antonín Gígal, nar. 24. 5. 1931, bytem Krucemburk 40

Milan Hájek, nar. 14. 7. 1930, bytem Hlinsko v Č. 119

†Gabriel Janáček, nar. 1. 1. 1931, bytem Sobiňov 6

Jan Kubát, nar. 26. 12. 1930, bytem Malá Losenice 65

†Oldřich Musil, nar. 3. 3. 1930, bytem Chotěboř 300

†Miloš Pátek, nar. 25. 4. 1933, bytem Kohoutov 30

†Josef Pavlíček, nar. 19. 7. 1931, bytem Dolní Krupá 95

Josef Stuna, nar. 28. 1. 1931, bytem Chotěboř 369

Karel Varga, nar. 25. 10. 1930, bytem Chotěboř 178.

⁴¹ Kaplan, Karel. Československo v letech 1948-1953. s. 14-15.

Čtrnáctým obviněným a odsouzeným byl †Lubomír Lorenc, nar. 31. 1. 1932, bytem Svratka 232, který byl vyšetřován na svobodě a uvězněn nebyl. Naopak vězněné studenty doplnil jejich kamarád Jan Křivský, nar. 28. 8. 1927, bytem Sobiňov 11.⁴²

⁴² Tento seznam pochází od pí. Dvořákové. Jsou zde uvedeny původní adresy studentů a poznamenány křížky u nežijících studentů.

Alena Dvořáková, za svobodna Krumlová, studovala na gymnáziu o ročník níže, než studoval Josef Dvořák. Velice dobře si vzpomněla na den, kdy na chotěbořském gymnáziu zavládlo naprosté ticho. „StB zatkla Josefa a ostatní chlapce přímo ve škole. Profesorský sbor se snažil studenty očistit, ale bohužel to nebylo nikomu nic platné. Byli zatčeni, vyslýcháni a také mučeni.“⁴³

Společně se studenty bylo zabaveno půl druhého tisíce letáků. Tento leták obsahoval výzvu k ostatním občanům za spravedlivý boj proti komunistickému teroru. Vyzýval věrné občany, legionáře a bojovníky, účastníky domácích odbojů, dělníky z továren, rolníky a inteligenci do boje za veliké ideály demokracie a humanity v odbojových skupinách.

“Z Čechoslováků se nesmí stát davy nemyslících tzv.“ loyálních občanů.“ Československo si musí být vědomo svého postavení v Evropě. A jen jako samostatný stát, stát demokracie, bude moci zabezpečovat svoji existenci. Neuznali jsme a nikdy neuznáme vlastizrádnou politiku jedné strany jako národní. A dokázal-li se náš národ zbavit 300 let na něm lpící habsburské monarchie, pak se dokáže i se všemi komunismem zachvácenými slovanskými národy zbavit komunistického imperialismu.“⁴⁴

Josef Dvořák zpočátku zapíral, ale po zkoušce karikatury prezidenta Masaryka a zkoušce písma doznal, že letáky zhotovil. Později přiznal také důvody, které ho k tomu vedly. Netajil se svým postojem k tehdejšímu poměru v zemi, zmínil své znechucení a úmysl připojit se k opozici. Tehdy sedmnáctiletý student si uvědomoval míru svého provinění a poté, co byl uvězněn na samotce a při výslechu mučen, přemýšlel i o sebevraždě.

Vězeňské cely byly v budově okresního soudu ve sklepení a vězni měli možnost jednou denně vycházet na dvůr. Z jednoho takového odpoledne pochází fotografie, kdy zatčení studenti uklízeli na dvoře uhlí.

⁴³ Vyprávění Aleny Dvořákové.

⁴⁴ Celý obsah letáku je součástí příloh.

Fotografie byla pořízena z půdy protějščího domu.⁴⁵ Paní Dvořáková se také zmínila o „bachaři – panu Kopeckém“, který se choval ke studentům oproti ostatním velice vřele a na kterého zatčení studenti později vzpomínali.

Dne 27. února 1949 se konal u Okresního soudu v Chotěboři soud, ve kterém všem obžalovaným byly vyměřeny podmíněné tresty od jednoho měsíce do jednoho roku.

Úryvek ze soudního spisu zní: „Dne 5. listopadu 1948 sešli se Josef Dvořák, Milan Hájek, Jan Kubát, Antonín Gígal, Jiří Boháč a Josef Stuna ve třídě vedle kreslírny v reálném gymnáziu v Chotěboři, při té příležitosti, když připravovali výzdobu sokolovny pro výročí velké ruské revoluce. Při tom se jmenovaní dohodli, kde který z nich má letáky Dvořákem rozmnožené rozhoditi. Letáky rozdál Josef Dvořák jmenovaným spoluobviněným již ve dnech před 5. 11. 1948.

Rovněž Josefu. Pavlíčkovi, Gabrielu Janáčkovi, Karlu Vargovi, Oldřichovi Musilovi a Miloši Pátkovi odevzdal část letáků sám Dvořák. Kromě toho Milan Hájek předal část letáků k rozšíření Václavu. Blechovi a Jiří Boháč Zdenku Fouskovi. Dále se Oldřich Musil dotazoval Lubomíra Lorence, zda by chtěl letáky také rozšiřovati, ale po odmítnutí na něho dále nenaléhal.“⁴⁶ Letáky byly rozhozeny v noci 6. na 7. listopadu 1948. Všichni obžalovaní až na Oldřicha Musila, Josefa Pavlíčka a Václava Blechu se přiznali, že v tomto čase v označených obcích uvedené letáky nebo alespoň jejich část rozhodili.

Soud tedy dospěl k přesvědčení, že všem obžalovaným byl znám alespoň podstatný obsah rozšiřovaných letáků. Studenti se dopustili provinění podle zákona č. 231/1948 Sb., pouze u Oldřicha Musila, Josefa Pavlíčka a Václava Blechy uznal soud spoluvinu na provinění, jelikož uvěřil jejich obhajobě, že žádné letáky skutečně nerozšířili, ale všechny spálili.

⁴⁵ Fotografie je součástí příloh.

⁴⁶ Úryvek ze spisu Okresního soudu v Chotěboři ze dne 27. 2. 1949 je součástí přílohy.

Trest vyměřen podle zákona 231/1948 Sb. u Josefa Dvořáka s použitím 267 trestního zákoníku, neboť se dopustil současně dvou provinění. Polehčujícími okolnostmi všem obžalovaným bylo, že až dosud vedli bezúhonný život, že se k činu kajícně doznali, všem kromě Josefa Dvořáka, že k činu byli svedeni, všem kromě Jana Křivského, že jsou věku blízkého nedospělosti, Karlu Vargovi, Oldřichu Musilovi, Josefu Pavlíčkovi, Josefu Stunovi, Gabrielu Janáčkovi, Zdeňkovi Fouskovi a Václavu Blechovi, že část případně všechny letáky spálili, a tím se dobrovolně zdrželi od spáchání větší škody, Josefu Dvořákovi, že jeho matka je léčena na depresivní psychický stav a Václavu Blechovi, že je sirotkem po otci.

Přítěžující jim bylo, že Josef Dvořák byl iniciátorem trestného činu a v trestném činu pokračoval po delší dobu, že Milana Hájka, k trestnému činu svedl Václav Blecha, Jiřího Boháče, k trestnému činu svedl Zdeněk Fousek a Oldřicha Musila, se pokusil svést Lubomír Lorenc.

Tresty byly díky věku a bezúhonnosti odsouzených relativně nízké. Tento soudní výrok znovu potvrdil 27. února 1949 Krajský odvolací soud v Pardubicích. Letáky, které studenti vyhotovili v počtu několika set a na veřejnosti rozšiřovali, především v obcích tehdejšího okresu Hlinsko a Chotěboř, byly hodnoceny jako „krajně nebezpečné ohrožení lidově demokratické republiky“.

Studenti obviněni z velezrady. Důvodem bylo „založení ilegální organizace za účelem „rozvratu a ohrožení republiky“ podle zák. 231/1948 Sb“.⁴⁷ Každý z obviněných byl odsouzen podmíněně a trest byl stanoven na různé délky v počtu měsíců, se zkušební dobou na několik let. Štěstím pro studenty bylo, že předsedající soudního senátu a další soudci z lidu byli rozumní a tresty nepadly vyšší.

⁴⁷ Růžička, Miloslav.: Osudy politických vězňů Havlíčkobrodsko 1948- 1989. Vydala Konfederace politických vězňů, Havlíčkův Brod 1999. s. 22

Samotný předseda senátu Okresního soudu JUDr. Miroslav Felix byl za tuto kauzu potrestán Krajským kárným soudem.⁴⁸

Josef Dvořák byl odsouzen jako iniciátor letáku a jeho trestem bylo 12 měsíců s podmínkou na 3 roky a zákaz studia na všech typech škol. Po tomto rozsudku zaslalo vedení gymnázia Josefu Dvořákovi, strojnímu zámečnickovi v Sobiňově – otci studenta Josefa Dvořáka – sdělení, že jeho syn je vyloučen z chotěbořského gymnázia a z dalších studií na všech školách všech stupňů na celém území Československa.⁴⁹ Tento rozsudek se týkal i ostatních odsouzených studentů. Pro všechny z nich to byl jeden z nejhorších trestů, nedokončit gymnázium a konkrétně pro Josefa Dvořáka nemoci vystudovat vysokou školu uměleckou, která byla už od jeho dětství velkým snem. Trvalo několik let, než se podařilo pomocí právníků dosáhnout zrušení tohoto výroku. Josef Dvořák na učení nezanevřel a sám se vzdělával po večerech.

Nikdy se nezjistilo, zda studenty třídy septimy někdo udal záměrně. Studenti tehdy vyhotovili dvě ruličky s letákem a jedna se ztratila.

⁴⁸ Zároveň byl přeložen do Ústí nad Orlicí a za nějaký čas byl z justice definitivně propuštěn. Několik let pracoval jako dělník na stavbách v Praze a okolí. Jeho poslední bydlištěm bylo v Říčanech u Prahy.

⁴⁹ Růžička, M. C.d. s. 24.

3.5. Reakce v tisku

O zatčení studentů na Chotěbořsku se zmiňoval i tisk. Článek z časopisu Slova Vysočiny napsaný Josefem Šafaříkem, poslancem Národního shromáždění, velice zřetelně odsuzuje snahu chotěbořských studentů protestovat proti komunistickému teroru. *„Rozvratnická činnost studentů na chotěbořském gymnáziu – čtrnáctičlenná skupina pro rozšiřování ilegálních letáků před státní soud. – Orgány státní bezpečnosti znemožnily a zatkly čtrnáctičlennou skupinu studentů chotěbořského gymnázia ve stáří 14 až 18 let, která v místnosti gymnázia tiskla a rozšiřovala ilegální letáky se štvavým a urážejícím obsahem proti lidově demokratickému režimu, proti vedoucí straně komunistické a jejím představitelům, nevyjímaje ani prezidenta republiky Klementa Gottwalda.“*⁵⁰ V článku je také zmínka o celkovém školství, které by mělo pochopit snahu lidově demokratického režimu. Ministr školství věd a umění prof. Dr. Zdeněk Nejedlý vyslovil myšlenku, že se není třeba obávat o žactvo, to brzy pochopí a pozná, co mu nový lidově demokratický režim a nová škola přinesou. Podle dr. Zdeňka Nejedlého jsou pouze reálná gymnázia semeništěm reakcí a hnízdem fašismu.

„Takovým semeništěm reakcí a fašismu bylo odhaleno na reálném gymnáziu v Chotěboři 7. listopadu 1948. Skupina 14-18letých studentů scházela se tajně v místnosti reálného gymnázia, tiskla na primitivním cyklostylu rafinovaně provedené a ručně kreslené letáky a rozšiřovala je jednak na místní národní výbory, jednak mezi jednotlivce, u nichž předpokládala, že souhlasí s lidově demokratickým režimem, zejména však se stranou komunistickou, jak proti ní štve v nudných relacích londýnský rozhlas naší zrádné emigrace. Díky obezřetnosti našich bezpečnostních orgánů, rozvratnická skupina byla zneškodněna

⁵⁰ Šafařík Josef, *Kdo nese odpovědnost?* In Slova Vysočiny, týdeník národních výborů na Českomoravské vysočině, č. 46/1948

a 14 mladých rozvratníků octlo se v kriminále, očekávající spravedlivý trest před státním soudem."⁵¹

Článek dále odsuzuje všechny vyučující, kteří nejsou schopni vysvětlit žactvu správnost lidově demokratického režimu. „*A nebudou-li tací lidé, ať studenti nebo profesori, chtějí sloužit lidu a republice národ se obejde i bez nich a vychová si novou, lepší inteligenci.*“⁵²

Zmínka o zatčení chotěbořských studentů se objevila i v knize Celý život od Jana Zábrany.⁵³

V této knize nalezneme dvě zmínky, a to na straně 85 „*Odpoledne jsem dělal na zahradě. Je už to teď všechno na usnutí. Večer tu byla Kolaříková. 17 chotěbořských studentů, zatčených minulý týden v souvislosti s letákovými akcemi, je dosud ve vězení.*“⁵⁴ A dále pak na straně 111: „*Včera jsem zapomněl říci, že tu byla Kolaříková. U nich v Chotěboři se už z gymnázia vylučuje. Tady to může přijít každou chvíli.*“⁵⁵

3.6. Život po procesu

Celá padesátá léta byla poznamenána silným nátlakem na nejmladší generaci. Ideologicky se potlačovaly její přirozené potřeby a ve všem jí byl dáván za vzor Sovětský svaz.⁵⁶

Josef Dvořák byl neustále okolím vnímán jako ten „který se vzbouřil proti režimu“. Pomýšlel i na to opustit republiku. Pro jeho následující

⁵¹ Tamtéž.

⁵² Tamtéž.

⁵³ Rodiče tohoto básníka Jiřina a Eman Zábranovi, působili jako učitelé v Humpolci a oba si také prošli komunistickými žaláři. viz Jakubíčková, Alena.: *Komunismus na Vysočině*. Stalo se v době nesvobody a třídní nenávisti III. Parolaart, Jihlava 2001. s. 120.

Úryvek z knihy Jana Zábrany Celý život: "Máma odseděla: 10 let, 6 měsíců, 10 dní (od 6. listopadu 1949 do 10. května 1960). Táta odseděl: 8 let, 8 měsíců, 2 dny (od 7. září 1951 do 9. května 1960). Celková bilance naší rodiny po prvních 12 letech "socialismu" v Československu: 19 let, 2 měsíce, 12 dnů kriminálu..."Kniha Celý život byla vydána až posmrtně v roce 1992 jako výbor z deníkových reflexí z let 1970- 1984 a dalších textů z let 1948-1984.

⁵⁴ Zábrana Jan. Celý život 1, Torst Praha, 1992. s. 85.

⁵⁵ Tamtéž. s. 111.

⁵⁶ Nebojsa, Bořivoj. Zlatá léta padesátá. Sursum, Tišnov 1999. s. 68.

život je výstižná věta: „*Politický protivník nebyl jenom nepřítel, ale zpravidla rovnou zrádce a navíc kriminální element.*“⁵⁷

Všem odsouzeným bývalým chotěbořským studentům se další život naprosto změnil. Pracovali v pomocných dělnických profesích, kde se časem snažili získat alespoň odbornou dělnickou kvalifikaci. Několika z nich se po letech podařilo dosáhnout vyššího vzdělání studiem při zaměstnání. Josef Dvořák zakusil svou první venkovní práci v dolech, v hutích, dvouletou vojenskou službu v pomocných technických praporech (PTP) a na delší dobu zakotvil v chotěbořských strojárnách.

Dne 10. 11. 1962 se oženil v Praze v kostele u Sv. Martina ve Zdi s chotěbořskou rodačkou a také studentkou tamějšího gymnázia Alenou Krumlovou⁵⁸, bývalou vikářkou České církve evangelické, které byl jako jedné z prvních „odňat souhlas“ k výkonu duchovenské služby.⁵⁹ V následujících letech se jim narodily čtyři děti Barbora (1963), Kateřina (1966), Jakub (1968) a Filip (1971).

Po roce 1968 se Josef Dvořák dostal do funkce odborového předáka za celou továrnu. O rok později již však nesměl ani jako dělník zůstat v továrně a pro uživení rodiny mu nezbývala jiná práce než v lese. Těžké podmínky se velice podepsaly na jeho celkovém zdravotním stavu. Těsně před odchodem do důchodu přišel listopad 1989. Po čtyřicetiletém pústu se Josef Dvořák jako „aktivní antikomunista“ ponořil do politických událostí. Měl mnoho co říct a věřil, že se potvrdí jeho důvěra v moc svobody a demokracie, na kterou vsadil svůj život. V komunálních volbách obdržel ve městě nejvíce hlasů, ale jeho neodvislost od stran a nedůvěra k funkcionářům ho odsunula na okraj samosprávy, a tak po nějaké době sám odešel.

Vedle špatné pracovní kariéry se vyvíjel život Josefa Dvořáka spíše po umělecké stránce. Pocházel z umělecké rodiny – otec a děd byli

⁵⁷Hejl, Vilém.: Zpráva o organizovaném násilí. Univerzum, Praha 1990. s. 129

⁵⁸Dcera stavitele Františka Krumla, který se zasloužil o výstavbu budovy Reálného gymnázia.

⁵⁹Alena Krumlová byla též vyloučena z gymnázia, avšak vystudovala teologickou vysokou školu, která byla v jejím případě jediná, jakou mohla studovat, jelikož ke studiu nebylo potřebné komunistické potvrzení.

kapelníci, o čtyři roky mladší bratr Karel byl bubeník a Josef sám hrál na basu a harmoniku a podle tradice se stal kapelníkem.⁶⁰ Byl činný v místním muzeu, angažoval se v organizaci bývalých PTP, stal se učitel zpěvu na Sopotské škole a pomáhal v místní kapele. Ani divadlo mu nebylo cizí, nehrál, ale kreslil kulisy. Ochotnické divadlo v hospodě u Hartmanů v Sopotech se pyšnilo dlouho jeho kulisami. Podílel se také na výzdobě plesů. Spolu se svou ženou se po řadu let starali o evangelickou kazatelskou stanici v Chotěboři; byli iniciátory položení pomníku židovským občanům Chotěboře zahynulým za války.

Jeho umělecká činnost se projevovala především o samotě, zejména uprostřed nocí, kdy se jeho talent odrážel na obrazech a při tvorbě dřevěných plastik dával tvar tomu, co bylo víc než jenom vzpomínky. Ožíval svět, který ho formoval, rodný Sobiňov, zapamatovaný přesně až do těch dávno neexistujících detailů, a také Chotěboř, vše zaplněno životem, lidmi, stovkami postaviček. Josef Dvořák svými výtvary naplnil několik samostatných výstav. Už jako dítě se pokoušel o přijetí na uměleckou školu – měl talent nejen na kreslení, ale na škole okouznil i svým sochařským uměním. Na chotěbořském gymnáziu zůstala po Josefu Dvořákovi hmatatelná vzpomínka. Vyhrál konkurz na tvorbu majálesového praporu. Jeho matka Marie ušila poklad a Josef nakreslil svůj návrh. Tento prapor se využívá dodnes. V roce 1998 uspořádal výstavu svých kreseb v Humpolci. Poslední jeho výstava se konala v krucemburském muzeu. Byla monotematická – betlémy, dřevěné i malované, zpracované v nepřeberném množství variant. Výstavu nainstaloval z velké části sám pouze s malou pomocí svých synů, ale jejího konce se nedožil. Zemřel na nádorové onemocnění dne 28. prosince 2003 v 72 letech. Poslední den před ukončením výstavy se sešli jeho přátelé v evangelickém kostele v Krucemburku k děkovné bohoslužbě za jeho život.

⁶⁰ To si také odnesly v genech jeho děti. Syn Jakub studoval AMU a syn Filip vystudoval konzervatoř – obor klavír a cembalo.

3.7. Rehabilitace

V komunistickém režimu byly oběti politických procesů poznamenány dlouhodobě, často až doživotně. Ti, kteří si trest odpykali, nebo byli amnestováni, ti, kterým byl podmíněně přerušen zbytek trestu, zůstávali poznamenáni jako nepřátelé režimu, podezřelí a politicky nespolehliví. Jejich návrat do společensky rovnocenného života byl obtížný nebo nemožný.⁶¹ Již v druhé polovině 50. let docházelo k revizím procesů. Režim se ale snažil většinu svých procesů obhájit nebo zakrýt. Komise, které revidovaly procesy, si vymýšlely různé konstrukce a důkazy, jak obhájit spravedlnost protiprávních rozsudků. Mnohdy se stávalo, že řada lidí byla ve vyšetřovacích vazbách několik let bez vyšetření. Kontroly trestů probíhaly i v dalších letech. V dubnu 1963 byla ustavena soudní rehabilitace všech bývalých vysokých komunistických funkcionářů.

Pád komunistického režimu v roce 1989 vytvořil prostor pro plnou rehabilitaci odsouzených v politických procesech během vlády, podle zákona č. 119 z roku 1990. Mnoho obětí se tohoto rozhodnutí však nedožilo.⁶²

Také všichni odsouzení chotěbořští studenti byli po roce 1989 rehabilitováni a Reálné gymnázium v Chotěboři jim 25. 3. 1992 zaslalo „Osvědčení o maturitní zkoušce“. Byl to akt spravedlnosti, který je potěšil, ale jako důchodci jej již nemohli prakticky využít.

V bývalém Havlíčkovobrodském okrese byly od roku 1989 za spolupráce s Konfederací politických vězňů ČR odhaleny desky obětem komunismu v Michalovicích, Vilémově, Klášteře, Chotěboři, dvě desky ve Vrbici, Světlé nad Sázavou, Golčově Jeníkově a socha v Havlíčkově Brodě.

⁶¹ Kaplan, K. Paleček, P. C. d. s. 216.

⁶² Tamtéž. s. 220.

4. Pedagogické využití

Historie československého komunistického státu skončila teprve nedávno, od období nejtvrdějších perzekucí nás dělí přes půl století. Ale tato historie je léta zamlčována a ve výuce školy je jí věnováno jen málo prostoru. Společnost Člověk v tísni realizovala od roku 2002 již řadu soutěží a projektů pro žáky základních škol a středních škol. V roce 2005 vyhlásila týmové projekty pod názvem Příběhy bezpráví – Komunistické Československo. Smyslem tohoto projektu je zpřístupnit co nejvíce informací a seznámit žáky se skutečnou historií. Na českých školách se promítají dokumentární filmy pod jednotným názvem Jeden svět na školách, které přibližují poválečné období československých dějin, zejména padesátá léta. Společně s projekcí filmů je vyhlašována literární a výtvarná soutěž.

Součástí projektu Příběhy bezpráví v roce 2005 byla i stejnojmenná výstava, kterou z velké části připravili sami studenti. Úkolem bylo vyhledat ve svém okolí oběti komunistické perzekuce, setkat se s nimi nebo jejich příbuznými a popsat jejich životní příběh. Společně s tím připravit grafický návrh jednotlivých výstavních panelů. Tyto portréty vycházely v první polovině listopadu roku 2005 v Lidových novinách. Bylo vybráno jedenáct panelů, které reprezentovaly problematiku komunistického bezpráví. Výstavu jen v Praze navštívilo přes dva tisíce lidí a další stovky návštěvníků ji zhlédly v Liberci, Olomouci, Ostravě, Plzni a dalších městech. Tuto putovní výstavu si lze vypůjčit do jednotlivých škol u Společnosti Člověk v tísni.

Žáci základních a středních škol upřednostňují interaktivní způsob výuky. Vedle stroze napsané knihy s množstvím dat a faktů, ocení spíše film, kde jsou zachyceny výpovědi obětí – svědků komunistické perzekuce nebo osobní setkání s pamětníkem, kdy vzpomínky zůstávají nenahraditelné. Společnost Člověk v tísni spolupracuje s Úřadem dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu, s Konfederací politických vězňů ČR, Národním filmovým archivem, Národním archivem,

Českou televizí, Státním fondem ČR pro podporu a rozvoj české kinematografie, Lidovými novinami.

Nezbytnou součástí projektových aktivit jsou vedle filmů a didaktických materiálů také semináře pro pedagogy. Jejich cílem je seznámit pedagogy s metodami práce s dokumentárním filmem tak, aby dokázali uvedenou problematiku - s použitím souboru podpůrných výukových materiálů - efektivně integrovat do vlastní výuky.⁶³

Dalším užitečným zdrojem pro nevšední výuku dějepisu jsou internetové stránky Ústavu pro studium totalitních režimů. Tyto stránky nabízí metodickou inspiraci a konkrétní výukové materiály. Veškeré texty, ikonografický materiál i krátké filmové ukázky jsou volně na internetových stránkách ke stažení. Ústav pro studium totalitních režimů se snaží usnadnit výuku moderních dějin.

Stránky jsou strukturovány do několika oddílů, které přinášejí nové metodické materiály, texty, audiovizuální materiály, aktuality, informace o seminářích, odkazy na odbornou literaturu a další zajímavé informace. Součástí je též komunitní fórum, které prezentuje aktuální témata a především umožňuje výměnu zkušeností a názorů.

Vedle materiálů nabízí Ústav pro studium totalitních režimů semináře pro učitele a různé vzdělávací projekty.⁶⁴

⁶³ <http://www.jedensvetnaskolach.cz/index2.php?id=37>

⁶⁴ <http://www.ustrcr.cz/cs/vzdelavani>

Závěr

Téma politické procesy je velice obsáhlé. V současnosti můžeme žasnout nad důvody zatčení, které jsou mnohdy naprosto nesmyslné. Cílem této práce bylo přiblížit nástup komunismu v Československu po únoru roku 1948 a zaznamenat následné represe spojené s převzetím moci Komunistickou stranou Československa. První kapitola pojednává o postupném nastolení komunistické totality v důsledku krize po druhé světové válce. Politické represe ruku v ruce s totalitním režimem nastavily míru svobody v dříve demokratickém státě. Vedoucí úlohu vedle prezidenta a ústředního vedení komunistické strany držela Státní bezpečnost, která udržovala v celé zemi klid.

Politické procesy v padesátých letech zasáhly Československo ve stejné míře jako obě dvě světové války. Zastrasování a neobjektivní soudy ovlivnily životy mnoha nevinných občanů a zasahovaly do jejich soukromí. Třetí kapitola poukazuje na konkrétní případ studenta Josefa Dvořáka z Chotěboře a jeho spolužáků. Výsledkem je doklad, jak fungoval stát proti osobám, které nesouhlasily s názory KSČ a snažily se vzpoutet. K osudům politických vězňů na Havlíčkobrodsku v letech 1948 – 1989 existuje téměř pětisetstránková publikace, shrnující jednotlivé případy odsouzených.

V roce 2007 byla v budově bývalého Okresního soudu Chotěboři, dnes již 50 let fungující obchodní akademie, odhalena pamětní deska odsouzeným z iniciativy Konfederace politických vězňů ČR. Na tomto odhalení pamětní desky jsem naposledy mluvila s paní Dvořákovou, která se po našem rozhovoru odstěhovala z Chotěboře do Prahy ke svým dětem. Na jaře roku 2007 zemřela.

Tato práce je malou vzpomínkou na chotěbořského občana, o kterém se v Chotěboři téměř neví, co on a ostatní studenti před třiašedesáti lety prožili.

V současné době existuje mnoho projektů pro základní a střední školy, které se zabývají zpřístupněním historie. Jedním z takových je

Jeden svět na školách v rámci společnosti Člověk v tísní. Pomocí dokumentárních filmů a besed studentům poukazují na historii jinak než učebnice. Je důležité, aby si mladší generace připomínaly důležité mezníky v historii Československa a dokázaly správně reagovat a zejména docílit toho, aby se historie neopakovala.

Seznam pramenů, literatury a internetových zdrojů

I. Prameny

a) Vzpomínky pamětníků

- Písemný záznam rozhovoru s paní Dvořákovou, Chotěboř, F. X. Šaldy 290 (rozhovor realizován dne 18. 6. 2006) – v držení autorky

b) Memoárová literatura

- Růžička, Miloslav. *Osudy politických vězňů Havlíčkovobrodská 1948-1989*. Vydala Konfederace politických vězňů, Havlíčkův Brod, 1999.
- Zábrana, Jan. *Celý Život*. Torst, Praha, 1992.
- Pamětní knihy města Chotěboře.

c) Archivní materiál

ABS, f. 305 Ústředna StB po roce 1945, č.j.8062/48-IV.c. Josef Dvořák a spol. trestné činy podle z.n.o.r v Chotěboři.

II. Literatura

- Anderle Josef, Dostál Josef. *Chotěboř*. Havlíčkův Brod, 2001.
- Bárta František, Hájek Jakub, Linhart Milan a kol. *Královské město Chotěboř*. Havlíčkův Brod, 2006.
- Havlíčková, Helena. *Dědictví*. Nakladatelství Poznání, Olomouc.
- Hejl, Vilém. *Zpráva o organizovaném násilí*. Univerzum, Praha 1990.
- Jakubičková, Alena. *Komunismus na Vysočině*. Stalo se v době nesvobody a třídní nenávisti III. Parolaart, Jihlava 2001.
- Kaplan, Karel. *Československo v letech 1948-1953*.
- Kaplan, Karel. *Nekrvavá revoluce*. Nakladatelství Mladá fronta, Praha 1993.
- Kaplan, Karel. *Sovětské poradci v Československu 1949-1956*. Praha, 1993.

- Kaplan, Karel. *StB o sobě, výpověď vyšetřovatele Bohumila Doubka*, Praha 2002.
- Kaplan, Karel – Paleček, Pavel. *Komunistický režim a politické procesy v Československu*. Barrister & Principal, Brno 2008.
- Kárník, Antonín. *Žalují I. Česká expedice* Praha, 1991.
- Zdeněk, Kopeček Michal. *Bolševismus, komunismus a radikální socialismus v Československu*. Praha, 2004.
- Kratochvíl
- Nebojsa, Bořivoj. *Zlatá léta padesátá*. Sursum, Tišnov 1999.
- Pavlíček Stanislav. *Chotěboř*. Nakladatelství Elmar. Havlíčkův Brod 2001.
- Pelikán, Jiří. *Potlačená zpráva, Zpráva komise ÚV KSČ o politických procesech a rehabilitacích v Československu 1949-1968*. Vídeň, 1970.
- Šafařík, Josef. *Kdo nese odpovědnost?* In Slova Vysočiny, týdeník národních výborů na Českomoravské vysočině, č. 46/1948.
- Vorel Jaroslav, Šimánková Alena a kol., *Československá justice v letech 1948-1953 v dokumentech díl I.*, ÚDV Praha, 2003.
- Vorel Jaroslav, Šimánková Alena a kol., *Československá justice v letech 1948-1953 v dokumentech díl II.*, ÚDV Praha, 2004.
- Vorel Jaroslav, Šimánková Alena a kol., *Československá justice v letech 1948-1953 v dokumentech díl III.*, ÚDV Praha, 2004.

III. Internetové zdroje

- <http://jedensvetnaskolach.cz/index2.php?id=37> [cit. 2010-3-16]
- <http://zpravy.org/1/2009/19/Zabrana.html> [cit. 2011-3-16]
- <http://www.totalita.cz/50/50.php> [cit. 2011-3-20]
- <http://www.ustrcr.cz/cs/vzdelavani> [cit. 2011-4-1]

Přílohy

1. Obsah protestního letáku.
2. Úryvek ze spisu Okresního soudu v Chotěboři ze dne 27. 2. 1949.
3. Fotografie obžalovaných.
4. Fotografie zatčených studentů na dvoře okresního soudu.
5. Opis protokolu Stb.

1. Kopie protestního letáku

65

Voláme všechny Čechoslováky pod prapory svobody do boje s komunistickým terorem.

Voláme všechny věrné občany tohoto státu do boje za odkaz velkých synů národa: Havlíčka, Masaryka a Beneše!

Voláme všechny uvědomnělé vlastence hájit svobodu a samostatnost demokratického Československa.

Voláme legionáře a bojovníky druhého zahraničního odboje, voláme účastníky obou našich domácích odbojů, voláme dělníky z továren a úřadů, rolníky, inteligenci!

Voláme také mládež jak z továren, tak studenty.

Do boje za veliké ideály demokracie a humanity. Věrnost přísaze TGM a slavná historie našeho národa nás k tomu zavazuje.

Z Čechoslováků se nesmí stát davy nemyslicích tzv. "loyálních občanů". Československo si musí být vědomo svého postavení v Evropě. A jen jako samostatný stát, stát demokracie, bude moci zabezpečovat svoji existenci. Neuznali jsme a nikdy neuznáme vlastizrádnou politiku jedné strany jako národní. A dokázal-li se náš národ zbavit 300 let na něm lpící habsburské monarchie, pak se dokáže i se všemi komunismem zachvácenými slovanskými národy zbavit komunistického imperialismu.

Čechoslováci. Je nutné od snahy přejít k činům. Organisuujte odbojové skupiny. Organisuujte boj proti komunismu. A bude Vás všech dobře připravených brzy třeba. Přijde čas, kdy vystoupí jednotný a svorný československý lid, aby zúčtoval se všemi zrádci a zaprodanci svého národa. Nečekej nikdo, až začne druhý. Jdi každý sám vpřed. Vzpomeň jen našich předních bojovníků.

Učme se z obou našich bojů. Bojujme nesmlouvavě a opravdově. Komunisté znají dobře, jak hluboko tkví nenávisť k nim v každém z nás. Jsme národ a budeme národ samostatný. Chceme a usilujeme o mír, ale budeme-li napadeni, pak, jak říkal Masaryk, se budeme bránit třeba i železem.

Ať žije demokratické a svobodné Československo. S heslem "Pravda vítězí", do boje.

NAZDAR

Kopie letáku uveřejněného studenty R.G. v září 1948.

Hlavní corpus delicti pro obžalobu z "vlastizrady"

autory studenti Dvořák, Kubát, Jenáček

⁶⁵ Kopie protestního letáku, vytvořený Josefem Dvořákem, v soukromém vlastnictví.

2. Úryvek ze spisu Okresního soudu v Chotěboři ze dne 27. 2. 1949

⁶⁶ Dne 5. listopadu 1948 sešli se Josef Dvořák, Milan Hájek, Jan Kubát, Ant. Gígal, Jiří Boháč a Jos. Stuna ve třídě vedle kreslírny v reálném gymnáziu v Chotěboři, při té příležitosti, když připravovali výzdobu sokolovny pro výročí velké ruské revoluce. Při tom se jmenovaní dohodli, kde který z nich má letáky Dvořákem rozmnožené rozhoditi. Letáky rozdal Josef Dvořák jmenovaným spoluobviněným již ve dnech před 5. 11.1948.

Rovněž Jos. Pavlíčkovi, Gabrielu Janáčkovi, Karlu Vargovi, Oldř. Musilovi a Miloši Pátkovi odevzdal část letáků sám Dvořák. Kromě toho Milan Hájek předal část letáků k rozšíření Václ. Blechovi a Jiří Boháč Zdenku Fouskovi. Dále se Oldřich Musil dotazoval Lubomíra Lorence, zda by chtěl letáky také rozšiřovati, ale po odmítnutí na něho dále nenaléhal.

Noci ze 6. na 7. listopadu 1948 byly letáky shora citované rozhozeny v obvodech obcí Chotěboř, Hor. Studenec, Přibyslav, Velká Losenice, Hlinsko v Čechách, Borová, Krocemburk, Nový Studenec, Podmoklany, Bezděkov, Slavíkov a na některých silnicích tyto obce spojujících. Všichni obžalovaní až na Oldřicha Musila, Jos. Pavlíčka a Václ. Blechu se doznali, že v tomto čase v označených obcích uvedené letáky nebo alespoň jejich část rozhodili.

Po stránce objektivní není pochyb o tom, že věta: „Že Gottwald získal násilím presidentský úřad... atd. jest urážkou prezidenta republiky ve smyslu ustanovení dle §23 odst.2a/ zák. č. 231/1948 Sb., této urážky se dopustil Jos. Dvořák, který sám letáky toho druhu rozmnožoval a rozeslal, aniž ostatním spoluobviněným o tom něco řekl.

Letáky rozhozené v noci ze 6. na 7. listopadu 1948 obsahují mimo jiné obvinění komunistické strany Československa z imperialismu a teroru a politiku KSČ nazývají vlastizrádnou. Tím je naplněna

⁶⁶ Opis úryvek ze spisu okresního soudu v Chotěboři, ze dne 27. 2. 1949, v soukromém vlastnictví.

skutková povaha přečinu/ provinění/ podle §3 odst. I zák. č. 238/1948 Sb. na ochranu lidově-demokratické republiky, neboť KSČ jest representantkou lidově-demokratického zřízení republiky, a pobuřování proti komunistické straně je současně pobuřování i proti lidově-demokratickému zřízení republiky.

Po stránce subjektivní hájili se Jos. Pavlíček, Jiří Boháč a Jos. Stuna tím, že obsah rozšiřovaných letáků jim nebyl znám a že se domnívali, že jde pouze o rozšiřování humanistických myšlenek, po případě o oslavu presidenta Osvoboditele TGM. Této obhajobě však soud neuvěřil, neboť podle celkového obrazu průvodního řízení se přípravy k rozšiřování letáků děly tajně a s velikou opatrností, a kromě toho nelze předpokládati u studentů reálného gymnázia v průměrném věku 17 let, že by se propůjčili k rozšiřování letáků, jejichž obsah je jim úplně neznám. Ostatní obžalovaní doznali, že obsah letáků jim byl znám, nebo připustili alespoň, že měli tušení o jejich závadném obsahu. Soud tedy dospěl k přesvědčení, že všem obžalovaným byl znám alespoň podstatný obsah rozšiřovaných letáků. Tím je tedy dána skutková povaha přečinu /provinění/ dle §3 odst. I. zák. č. 231/1948 Sb. také po stránce subjektivní. Pouze u Oldř. Musila, Jos. Pavlíčka a Václ. Blechy uznal soud toliko na polovinu na přečinu/ provinění/ dle 3 odst. 1 zák. č. 231/1948 Sb., neboť uvěřil jejich obhajobě v tom směru, že žádné letáky skutečně nerozšířili, ale všechny spálili.

Trest vyměřen podle §3 odst. 1 zák. č. 231/1948 Sb. u mlad. obžal. též podle §8 zák. č. 4/1931 Sb., u Jos. Dvořáka s použitím 267 tr. z., neboť tento mlad. obžalovaný se dopustil současně dvou provinění.

Polehčovalo všem obžalovaným a mlad.obžalovaným, že až dosud vedli bezúhonný život, že se k činu kajícně doznali, všem kromě Jos. Dvořáka, že k činu byli svedeni, všem kromě Jana Křivského, že jsou věku blízkého nedospělosti, Karlu Vargovi, Oldř. Musilovi, Jos. Pavlíčkovi, Josefu Stunovi, Gabrielu Janáčkovi, Zd. Fouskovi a Václ. Blechovi, že část případně všechny letáky spálili, a tím se dobrovolně

zdrželi od spáchání větší škody, Jos. Dvořákovi, že jeho matka je léčena na depresivní psychický stav, Václ. Blechovi, že je sirotkem po otci.

Přitěžovalo: Jos. Dvořákovi, že byl iniciátorem tr. činu a v trestném činu pokračoval po delší dobu, Milanu Hájkovi, že k tr. činu svedl Václ. Blechu, Jiřímu Boháčovi, že k tr. činu svedl Zd. Fouska a Oldř. Musilovi, že se pokusil svést Lubomíra Lorence.

Vzhledem k těmto skutečnostem polehčujícím, které jsou v převaze a s důvodem dají očekávatí polepšení obžalovaných, použil soud ustanovení 266 tr. z. Zostření trestu vysloveno nebylo, neboť obžal. byl trest vysloven v sazbě a u mlad. obžalovaných je zostření trestu vyloučeno.

Výrok o započtení vazby pro případ nařízení dodatečného výkonu trestu opírá se o 266a tr. z., poněvadž vazba je po názoru soudu nezaviněná.

Ztráty volebního práva vyslovena nebyla, neboť obžalovaní nejednali podle přesvědčení soudu ze zistnosti. Výrok o náhradě nákladů řízení trestního odůvodněn je předpisem 389 tr. ř.

Všichni obžalovaní jsou dosud zachovalí, těší se dobré pověsti, k činu se kajícně doznali, činí příznivý dojem na soud a během přelíčení nevyšlo nic závadného a jejich životě najevo a proto je soud přesvědčen, že se u nich jedná pouze o ojedinělé vybočení z řádného života. Vzhledem k tomu povolil jim soud podmíněný odklad výkonu trestu a zkušebnou dobu určil na 3 roky. Při tom soud přihlédl také k tomu, že vzhledem k mládí obžalovaných jest na místě vysloviti trest výchovný, jehož účel bude splněn právě povolením podmíněného odkladu výkonu trestu na dlouhou zkušební dobu. Soud je přesvědčen, že tímto způsobem stanou se obžalovaní opět řádnými členy lidské společnosti. Naproti tomu nepovolením podmíněného odkladu a okamžitým výkonem trestu by obžalovaní zatrpkli proti všemu veřejnému životu a proti celé společnosti §1 a §3 zák. č. 562/19 Sb.

3. Fotografie obžalovaných v procesu s chotěbořskými studenty

67

Fotografie pořízena v romantickém zahradním atelieru pana
Š t ě p á n k a v Chotěboři takřka konspiračně krátce
po propuštění z vyšetřovací vazby. JD

⁶⁷ Kopie fotografie obžalovaných, v soukromém vlastnictví.

4. Fotografie zatčených studentů na dvoře okresního soudu

68

⁶⁸ Kopie fotografie zatčených studentů na dvoře okresního soudu, v soukromém vlastnictví.

5. Opis protokolu Stb.

69

Opis

Statni zastupitelstvi Kutná Hora

**Protokol
STB - Hlešim**

ST/1958 /48 -1

Ministrstvo spravodlnosti
Praha 1

1. zprava

Kutná Hora 17.11.1990⁴⁸
první zpráva
VELMI NUTNĚ

.... všichni jsou v prozatímní vazbě u Okresního soudu v Chotěboři, jsou podle trestního oznámení podezřelí, že v listopadu 1948, někteří již i dříve... pokusili se rozvrátit lidovědemokratické zřízení republiky a to tím, že se k tomuto účelu navzájem spojili a založili protistátní organizaci, jejímž účelem bylo zhotovení a rozšiřování podvratných letáků. Tyto letáky, vybízející k organizaci odbojových skupin proti lidovědemokratickému zřízení a k organizování seje proti komunismu a proti stávajícímu režimu našeho státu skutečně zhotovili a v počtu několika set kusů rozšířili v noci 7.11. 1948 v Chotěboři a v řadě obcí v okolí.

Initiatorem založení této ilegální organizace byl obviněný Josef Dvořák, který ostatní obviněné získal jako spolupracovníky a rozdělil mezi ně práce spojené s výrobou a rozšiřováním letáků. Příčinou v úvanu podezření ze zločinu vlezrady dle § 1. odst. 1 písm. C/d odst 2 zákona č. 231 /48 Sb. tedy čin , na který se vztahuje dle § 17 zák. č. 232/48 sb. příslušnost státního soudu...

podepsan prokurátor podpis.nečitelný

⁶⁹ Kopie opisu protokolu Stb, v soukromém vlastnictví.

ANOTACE

Jméno a příjmení:	Michaela Dostálová
Katedra:	Katedra společenských věd
Vedoucí práce:	PhDr. Pavel Kopeček
Rok obhajoby:	2011

Název práce:	Politický proces s chotěbořskými studenty v kontextu politických represí v 50. letech v Československu
Název v angličtině:	Political processes with students from Chotěboř in the context of political repression in the fifties in Czechoslovakia
Anotace práce:	Práce se zabývá politickými procesy v 50. letech v ČSR, s přihlédnutím na konkrétní politický proces, který se odehrál na Reálném gymnáziu v Chotěboři v roce 1949.
Klíčová slova:	Komunismus, politické procesy, Chotěboř
Anotace v angličtině:	This thesis deals with the political processes in the fifties in Czechoslovakia with regard to a particular political process which took place in Chotěboř Grammar School in the year 1949.
Klíčová slova v angličtině:	Communism, political processes, Chotěboř
Přílohy vázané v práci:	Obrázky: 1. Obsah protestního letáku. 3. Fotografie obžalovaných. 4. Fotografie zatčených studentů na dvoře okresního soudu. 5. Opis protokolu Stb. Text: 2. Úryvek ze spisu Okresního soudu v Chotěboři ze dne 27. 2. 1949
Rozsah práce:	41 stran
Jazyk práce:	český